

Antonín Bartoš / Radimír Kunc

CLAY-EVA

VOLÁ LONDÝN...

p3k

Antonín Bartoš / Radimír Kunc

CLAY-EVA

VOLÁ LONDÝN...

NAKLADATELSTVÍ P3K
PRAHA 2021

Kniha vychází díky finanční podpoře
Milady Bartošové,
Ondřeje Křížana-Hasilíka,
Marcely a Filipa Králových,
města Bystřice pod Hostýnem,
města Lanžhota,
obce Malá Skála,
Městyse Buchlovice a Spolku podporovatelů historie Buchlovic,
Klubu vojenských výsadkových veteránů plk. Vladimíra Maděry Zlín,
společnosti Phonexia
a firmy DOMYJINAK architekti.

© Antonín Bartoš, 1946
© Radimír Kunc, 1946
© Nakladatelství P3K, 2021

Šesté vydání. První tři vydání byla realizována
v letech 1946–1948, 4. vydání v roce 1977 v USA,
5. vydání připravil v roce 1992 Melantrich.

ISBN 978-80-7667-017-4 (pdf)

NA VĚČNOU PAMĚŤ TĚM,
KTEŘÍ BOJOVALI NA TŘETÍ FRONT�
ZA IDEÁLY SVOBODY A PADLI,
A TĚM, KTEŘÍ BOJOVALI, PŘEŽILI,
A NEDOČKALI SE SVOBODY

ANTONÍN BARTOŠ

OBSAH

Předmluva	11
Prolog	15

CLAY-EVA VOLÁ LONDÝN...

Cesta do Anglie	21
Brněnská pošta 1939	21
Do Budapešti	26
Za mřížemi	30
Cesta zpátky	34
Kupředu, kupředu...	42
Přes Bělehrad do Francie	47
Na Marně a Loire	56
Ústup ke Středozevnímu moři	67
Adieu, Francie	74
Tajná výcviková střediska	81
Vzniká sestava Clay-Eva	86
Přes Alpy domů	96
V protektorátu	113
Doma	113
Každý začátek je těžký	121
Clay-Eva volá Londýn...	124
Důvěrníci	133
První zatčení	141
Zprávy, zprávy...	145

Přípravy k povstání	153
Gestapo rozhazuje své sítě	160
Dodávky zbraní	165
Kdo je kdo?	169
Gestapo na stopě	176
Gestapo jedná	182
Znovu do toho	192
Boj o život...	199
Fronta se blíží	210
Rozkaz: do Zlína	215
Úkol byl splněn!	226
Clay-Eva očima svých členů	229

ČLENOVÉ SKUPINY A SPOLUPRACOVNÍCI CLAY-EVA

Význam Clay-Eva a ocenění po válce (<i>Z. Jelínek</i>)	233
Osudy členů Clay-Eva (včetně poválečných let) (<i>Z. Jelínek, J. Pospíšil, M. Štokman</i>)	235
Antonín Bartoš	235
Jiří Štokman	238
Čestmír Šikola	244
Místní skupiny domácího odboje spolupracující s Clay-Eva (<i>R. Kunc</i>)	255
Bystřice pod Hostýnem	257
Přerov	262
Hranice na Moravě	270
Kroměříž	279
Holešov	284
Hodonín	287
Uherský Brod	290
Vsetín	293
Valašské Meziříčí	309

Zlín	311
HK 17	315
„Dva za všechny“ (spolupracovníci Clay-Eva)	335
<i>(J. Daněk, Z. Veselá)</i>	
Medailonek Františka Hájka	335
Vzpomínky Zdenky Veselé na otce (Josefa Sousedíka)	337
Mezi Clay-Eva a gestapem	341
<i>(Z. Jelínek, J. Fiala, J. Pospíšil)</i>	

PŘÍLOHY

Českoslovenští parašutisté, výsadkové vojsko a desanty blízké Clay-Eva	347
<i>(Z. Jelínek)</i>	
Výsadkové vojsko	347
Desant Carbon	353
Další desanty	354
Přípravy a realizace příjmu materiálu ze zahraničí skupinou Clay	359
<i>(P. Kopečný)</i>	
Hlášení parašutistů po skončení mise	371
<i>(A. Bartoš, Č. Šikola, J. Štokman)</i>	
Radiový provoz a šifrové spojení skupiny Clay-Eva	381
<i>(V. Hanák)</i>	
Útěk do zahraničí – osudy Bartošových	403
<i>(A. Bartoš ml.)</i>	
Tradice nočních vzpomínkových pochodů ve stopách Clay-Evy	419
<i>(O. Machálek)</i>	

PODĚKOVÁNÍ

Jmenný rejstřík	431
---------------------------	-----

PŘEDMLUVA

Dne 8. května 2020 uplynulo 75 let od konce druhé světové války v Evropě, války, která tragicky zasáhla do života lidí na celém světě. Zároveň uplynulo i 75 let od ukončení úspěšné mise paraskupiny Clay-Eva v protektorátu Čechy a Morava. Nechceme spekulovat, co k jejímu úspěchu přispělo více, zda to byla náhoda, štěstí či ještě něco jiného. Osobně jsme přesvědčeni, že „štěstí přeje připraveným“. A musíme konstatovat, že co se týče výcviku v Anglii, parašutisté byli připraveni opravdu dobře. A hlavně, po seskoku do protektorátu se jim podařilo v krátké době navázat kontakt s obětavými spolupracovníky a díky nim vybudovat rozsáhlou zpravodajskou organizaci, kde měl každý své místo a povinnosti, jež se všichni snažili beze zbytku plnit. Samozřejmě k tomu významně přispěly i osobní vlastnosti oněch tří mužů, kteří se v noci z 12. na 13. dubna 1944 snesli na padácích do katastru obce Hostišová v údolí Fryštáku. Přes veškerou opatrnost i do jejich zpravodajské sítě po několika měsících zasáhli konfidenti gestapa. To vedlo k tragickým koncům mnohých spolupracovníků. I díky osobní statečnosti zatčených, dodržujících pravidla stanovená pro případ zatčení, se Clay-Evu Němcům nepodařilo zničit, a tak mohla postupně obnovit činnost a úspěšně pracovat až do konce války.

Bohužel, po převratu v únoru 1948 si přisvojili moc komunisté a ti nastolili totalitní režim. Tomu vadily nejen úspěchy parašutistické skupiny Clay-Eva, ale i ostatních paraskupin vysazených z Anglie tehdejší československou vládou, skoro stejně jako za války Němcům. Činnost Clay i ostatních skupin byla cíleně dehonestována, parašutisté, jejich rodinní příslušníci, spolupracovníci i jejich rodiny byli, bez ohledu na politickou příslušnost, šikanováni. Řada z nich skončila na základě

vykonstruovaných obvinění ve vězení, někteří byli dokonce popraveni. Zachránili se jenom ti, jimž se včas podařilo utéct na Západ. I to byl svým způsobem krutý trest, nemoci se dlouhých 40 let vrátit do své vlasti, kterou měli tak rádi a pro niž mnohé vykonali a obětovali.

Přesto byla historie skupiny Clay-Eva jistou výjimkou, neboť se díky vydání knihy věnované jejímu příběhu hůře „vymazávala z paměti“. Dílo, zpracované publicistickou formou na základě vyprávění velitele desantu Antonína Bartoše i dochovaných primárních dokumentů, vyšlo pod názvem *Clay-Eva volá Londýn...* krátce po skončení druhé světové války (1946). O oblibě publikace svědčí především fakt, že do komunistického převratu v únoru 1948 vyšla ve třech vydáních a tajně se distribuovala ještě po 25. únoru 1948. I později, ač vyřazena ze všech knihoven, se stala velmi vyhledávanou, půjčovanou, opisovanou a především čtenou, hlavně mladými lidmi, kteří chtěli znát pravdu o nedávné minulosti svého národa. I když ji sami neprožili, cítili, že to, co se o ní tehdy psalo či říkalo ve škole, nebyla pravda. Zájem o knížku byl i mezi našimi exulanty, a proto se velitel desantu Clay na naléhání svých přátel rozhodl, že ji vydá v zahraničí jako reprint posledního domácího vydání (1977). Teprve po pádu komunistického režimu mohla publikace znovu vyjít (Melantrich, 1992). I toto vydání je již dávno rozebrané, proto jsme se rozhodli pro nové, a tentokrát již ne pro pouhý reprint.

Opravili jsme některé nepřesnosti, díky novým archivním poznatkům se změnil také pohled na roli některých spolupracovníků Clay-Eva. Nově uvádíme kapitoly o poválečných osudech rodin parašutistů. Kniha je doplněna o hlášení parašutistů po skončení mise. Nově jsou zařazeny dochované paměti spolupracovníka Clay Františka Hájka a osobní

vzpomínky tehdy nejmladší, šestnáctileté spolupracovnice skupiny Zdenky Veselé, rozené Sousedíkové, ze Vsetína (dcery „továrníka“ Sousedíka, zvaného český Edison, který byl Němci popraven). Knihu jsme dále doplnili o odborné texty historika Petra Kopečného, Jaroslava Pospíšila, Jiřího Daňka a Vítězslava Hanáka, věnované činnosti Clay.

Stále existuje mnoho lidí, a věříme, že jich je naprostá většina, pro něž slova jako vlast, svoboda, demokracie, ale i obyčejná lidská slušnost, nejsou prázdným pojmem. Díky tomu jsme mohli do knihy zařadit text jednoho z organizátorů nočních pochodů po stopách výsadku Clay, Ondřeje Machálka.

Skláníme se před všemi, kteří tehdy, bez ohledu na hrozící nebezpečí, pracovali a obětovali se ve prospěch svobodného a demokratického Československa.

Synové parašutistů Clay-Eva a jejich rodiny

Antonín Bardiš

Čestmír Glá

Michal Štokman

PROLOG

Československo bylo první neněmecky mluvící zemí okupovanou nacisty (v roce 1939) a poslední, která byla v roce 1945 osvobozena. Nicméně zásadním momentem byla již mnichovská dohoda a odstoupení pohraničí na podzim 1938. Československá vláda a prezident Edvard Beneš se v době jejího přijetí ocitli pod obrovským tlakem agresivní nacistické politiky, spojenců trvajících na mírovém urovnání situace i za cenu velkého ustupování Německu, a veřejnosti odmítající jakékoliv ústupky. Nakonec hrozba války na více frontách (s územními požadavky přišly také Polsko a Maďarsko) přiměla exekutivu kapitulovat a s mnichovskou dohodou souhlasit. Konec okleštěné republiky přišel po pár měsících, když byla v březnu 1939 obsazena německou armádou.

Odpor vůči okupaci a vzniku protektorátu Čechy a Morava spolu s vidinou blížícího se velkého konfliktu vedly řadu Čechoslováků, především bývalých vojáků, k myšlence odejít do zahraničí a bojovat proti okupantům v armádách jiných států. Po okupaci a rozdělení země uprchlo mnoho mladých mužů přes Polsko, Maďarsko a Jugoslávii do armádních jednotek organizovaných ve Francii. Mnozí utečenci však byli Maďary zajati a vráceni nacistům.

Současně se v protektorátu z demobilizovaných vojáků a členů Sokola vytvářelo podzemní hnutí domácího odboje. Komunikaci mezi ním a londýnskou exilovou vládou měly usnadnit výsadkové zpravodajské skupiny vybavené radiotelegrafickými stanicemi, vysílané Brity na naše území. Jejich hlavním úkolem bylo shromažďování a přenos zpravodajských informací a organizace sabotáží na území protektorátu. V roce 1942 provedli parašutisté z Londýna pod krycím jménem „Anthropoid“ za podpory domácího odboje, aktivně se podílejícího na přípravě

Příslušníci 2. praporu Čs. brigády ve Walton Hallu cestou na cvičné střelby v roce 1941. Mezi nimi také budoucí členové paraskupiny Clay Antonín Bartoš (2. zleva) a Čestmír Šíkola (4. zleva). Foto archiv Historické oddělení Moravského zemského muzea.

i realizaci akce, atentát na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. Německá odvěta byla brutální. Pojila se se zničením obcí Lidice a Ležáky i s popravami několika tisíc spolupracovníků odboje, ale i obyvatel schvalujících atentát či zcela náhodných obětí. Během tohoto období byly domácí odbojové organizace téměř zdecimovány.

Parašutistické skupiny vyslané na území protektorátu po heydrichiádě byly v podstatě misemi bez návratu.* Po brutálních německých

* Českoslovenští parašutisté vyslaní londýnskou vládou v exilu byli součástí britského Special Operations Executive (SOE). Ze stovky českých a slovenských parašutistů rozdělených do 36 samostatných skupin, lišících se velikostí (1–6), válku přežila necelá polovina. Skupinové mise se lišily, od provádění likvidace prominentních nacistů (Anthropoid) až po čistou sbírku zpravodajských informací (Clay).

zásazích se domácí obyvatelstvo obávalo československým parašutistům vyslaným z Anglie pomáhat, skrývat je nebo s nimi úžeji spolupracovat. (Trestem za úkryt parašutistů byla smrt nejen pro toho, kdo jim nabídl jakoukoliv pomoc, ale pro celou rodinu.)

Situaci v protektorátu nejlépe shrnuje reakce šéfa československé vojenské zpravodajské služby, generála Františka Moravce, na otázku, kolik parašutistů po heydrichiádě v protektorátu operuje. Jeho odpověď zněla, „že jeden anebo dva tam někde pobíhají“.

Text, který vám předkládáme, je příběhem jedné z paraskupin, nazvané britskou zpravodajskou službou „Clay“, pracující s vysílačkou „Eva“ (podle Československé vojenské zpravodajské služby). Tvořili ji velitel Antonín Bartoš, šifrant Jiří (Jura) Štokman a radiotelegrafista Čestmír Šikola. Jejich posláním bylo oživit a zaktivizovat hnutí odporu na Moravě a obnovit zpravodajské spojení s Londýnem. Středoevropská poloha Moravy poskytla „Clay-Eva“ bohaté příležitosti k získávání informací o německé armádě a její činnosti.

Toto je skutečný, nedramatizovaný příběh úspěšné mise, věnované shromažďování zpravodajských informací v nepříznivém prostředí. Je to příběh strachu, zrady, odvahy, zármutku, zklamání, rozladěnosti i eventuálního nadšení z úspěchu a osvobození. Parašutistická skupina „Clay-Eva“ byla aktivní od dubna 1944 do konce války. Z Londýna obdržela přes 300 dotazů a poslala zpět přes 800 zpravodajských depeší. Parašutisté Clay byli součástí organizace, jež okruhem své působnosti překlenula celou moravskou zemi, od Polska na severu po rakouskou hranici na jihu.

Antonín Bartoš st.

CLAY-EVA VOLÁ LONDÝN...

ANTONÍN BARTOŠ / RADIMÍR KUNC

CESTA DO ANGLIE

BRNĚNSKÁ POŠTA 1939

V třídně nádražní pošty Brno 2 bylo rušno. Úředníci a zřizenci denní směny už odešli a jejich práci převzali jiní, kteří zde měli zůstat až do ranního střídání. Do monotónního rachocení razítkovacích strojů, chrlicích stovky a tisícovky dopisů, korespondenčních lístků a pohlednic, sem z nádraží zaléhal zvuk přijíždějících a odjíždějících vlaků, skřípot brzd a sykot páry. Z ulice bylo slyšet zvonění projíždějících tramvají a výstražné zvuky automobilových houkaček. Občas byl tento hlomoz přerušen zvonkovým signálem telefonního přístroje.

Venku se pomalu stmívalo. Světla nad pracovními stoly byla již rozžata a v jejich záři připravovali úředníci závěry pro vlakové pošty. Byl to nepřetržitý příliv a odliv, dnem i nocí. Práce, o které bys řekl, že nikdy neskončí. Odtud vycházely zprávy, které přinášely svým adresátům zvěsti dobré i zlé. Rozlétaly se všemi směry. Některé skončily svoji pout v samotném Brně, jiné v jeho nejbližším okolí a některé až daleko za hranicemi. Od listovních přepážek přinesli zřizenci poslední dávku doporučených a obyčejných zásilek, zapsaných v podací knize. Mezi těmi druhými bylo mnoho takových, které byly určeny jednotkám wehrmachtu. A právě jim věnovala noční směna největší pozornost.

V oddělení doporučených zásilek připravoval závěry poštovní revident Kubáček, v třídních, za sebou postavených, pracovali Pospíšil, Macháček, Bartoš, Jajtner a Brázdil. Vstoupil starý Franta Neckař s nezbytnou fajfkou v ruce. Sloužil poštovnímu eráru už hezkých pár let. Za tu dobu se zde vystřídal mnoho mladíčků, jen on zůstal stále na svém místě.

„Tak, pane Pospíšile, cizina už je tady. Tady to máte,“ ukazoval troublem na nahromaděné svazky.

„Je to všechno, Franto?“

„No, to já nevím. Já za tím nechodím. Někde je toho víc, někde méně, jak už to bývá. Vždyť se přece člověk může zmýlit,“ pochechtával se Neckař a zvolna odcházel, aby načerpal nové klípky v ostatních třídírnicích.

Pospíšil probíral svazek za svazkem a třídil. Mnohé zásilky, u kterých neznal přesné směřování, odložil stranou.

„Ty, uvažuj,“ oslovil ho adjunkt Bartoš, který za ním přišel ze sousední třídírny. „Co se stane, když se zmýlím a vhodím vojenskou zásilku, směřovanou do Prahy, do závěru Maribor 2, Zagreb–Sušak nebo Maribor–Zagreb?“

Pospíšil vrhl na Bartoše postranní pohled. Pracovali spolu již dost dlouho, ale o takových věcech spolu dosud nehovořili. Zdálo se, jako by si najednou porozuměli. Nebylo k tomu třeba dalších slov.

„To bychom musili zkusit. Máš-li tam nějaké vojenské zásilky, odlož je stranou. Než budu dělat mariborský závěr, tak s tím přijď.“

Bylo po půlnoci, když se Bartoš znovu objevil. Nesl svazeček dopisů a mlčky je podal Pospíšilovi. Ten, aniž by se na ně podíval, je vhodil do připraveného pytle, a Neckař, který netušil, že se zde právě odehrálo něco nedovoleného, přiložil vlaječku Maribor 2, pytel zavázal a odhodil stranou k ostatním závěrům pro cizinu. Byl již nejvyšší čas. Přijímatelna žádala závěry pro rychlík Praha–Komárno. Pospíšil s Bartošem se dívali, jak zřízenci odnášeli jednotlivé pytle do přízemí. V srdcích pocitovali radost, ale přece jen je tísnily určité obavy. Zdaří se tento pokus či nezdaří? Záleželo to na tom, zda jugoslávští úředníci pochopí, že byly zásilky dány do závěru úmyslně a ne omylem.

Oba se vrátili ke své práci. Museli ještě roztřídit tuzemské závěry. Čas kvapil a vlaky nečekaly. Třídírnicemi procházel dozorčí úředník a připomínal: „Pánové, nezapomeňte mi odevzdat cizozemské noviny!“

Tuto výzvu přijímali přítomní s úsměvem. Mnozí z nich již měli ty „své“ v kapse, neboť nikdo přesně nevěděl, kolik výtisků došlo. Vždyť tyto noviny byly nejlepším zdrojem zpráv z ciziny. Páni „nahore“ to věděli, a proto je zakázali doručovat adresátům. Nemohli však zabránit tomu, aby se takovéto noviny nedostaly do rukou poštovních zaměstnanců. Však tu již také přicházel za Bartošem revident Kubáček.

„Schovals něco pro mě?“ ptal se a zapaloval si cigaretu.

„To víš, že schoval. Máš dvoje v koši na papír, americké i polské. V polských dnes mají dobrý vtíp v politické karikatuře. Je to rakev s nápisem Hitler na cestě z Polska do Německa. Doufám, že jednou tak půjdou Němci i od nás. Přál bych si jen, abych se toho ve zdraví dočkal.“

„To ještě uteče mnoho vody. Bude válka a připrav se na to, že tady to nevydržíš. Slyšel jsem, že mnoho našich lidí již tajně odešlo přes hranice do Polska. Prý jim pomáhají naši železničáři. Kdybys jednou chtěl nebo musel odejít, tak mi řekni nebo se obrať přímo na Křížáka, ten je ve spojení s četníky v Dobré u Frýdku.“

Kubáček odešel a Bartoš v duchu přemýšlel o jeho posledních slovech. Možná, že bude někdy jeho radu potřebovat. Téměř mechanicky prováděl uzávěrku pro ranní rychlík Brno–Břeclav. Venku už pomalu svítalo a blížila se doba nové směny. Konečně „padla“. Úředníci jeden za druhým vycházeli do nevlídného rána. Město se zvolna probouzelo, když Bartoš opouštěl poštovní budovu. Ulicí pochodovala četa německých vojáků. Jejich boty duněly na orosené dlažbě. Pohled na ně připomněl Bartošovi vše, čím vlast trpěla. Vyvolával v něm vzdor a nenávist a ty se vybíjely v sevřených pěstích. Zvolna kráčel ke svému bytu.

Od toho dne stále častěji Bartoš vzpomínal na rozmluvu s Kubáčkem. Manipulace s vkládáním vojenských zásilek do jugoslávských závěrů se zdařila. Poštovní zaměstnanci v třídně pokračovali v této drobné záškodnické práci i nadále. Ale odezva na sebe nedala dlouho čekat. Brzy začaly docházet brněnskému ředitelství pošt a telegrafů dotazy a žádosti, aby bylo vyšetřeno, co se s tou či onou zásilkou stalo a proč nebyla doručena adresátovi. Poněvadž všechna vyšetřování zůstávala bezvýsledná, změnila nadřazená místa způsob odesílání zásilek do ciziny. Bylo nařízeno, že všechny zásilky pro zahraničí musí být směřovány přes Berlín. Tím byly další manipulace znemožněny.

Bartošovi hrozilo prozrazení dřívější činnosti. Zbývalo jen dvojit. Buď zůstat a očekávat zatčení gestapem, nebo utéci za hranice. Po zralé úvaze, za stále svízelnější situace, se Bartoš rozhodl pro druhou možnost. V té době býval velmi často zadumán. Toho si povšiml Kubáček a přímo na něho uhodil:

„Antoši, s tebou se něco děje. Zdá se, že jsi zapomněl mluvit i zpívat. Nač stále myslíš?“ tázal se přátelsky a poklepal mu na rameno.

Bartoš upadl do rozpaků a začervenel se, jako by byl přistižen při něčem nekalém. Trvalo chvíli, než odpověděl:

„O myšlení nejde, ale jde o to vymyslet něco kloudného. Kamaráde, teče mi do bot. V Lanžhotě mě vyslychali četníci, že jsem zfalšoval nějaký fonogram. Včera mě proto volal také vrchní tajemník Krátký. Dopadlo to sice dobře, ale myslím, že se zde již dlouho neudržím. Snad by bylo lepší, kdybych závčas zmizel, než si pro mne přijde gestapo. Mnoho času už nemám.“

Tímto stručným vysvětlením se však Kubáček nedal odbýt. Bartoš musel ven s celou pravdou.

„Jak víš, byly v Hamburku slavnosti Kraft durch Freude. Z nařízení ministerstva se jich účastnila také skupina z Lanžhota. Snažil jsem se přesvědčit vedoucího výpravy Petrlu o nevhodnosti takového zájezdu. Marně. Když tedy nedal na dobře míněná slova, uchýlil jsem se ke lsti. V den, kdy měla výprava z Lanžhota odjet, jsem po šesté hodině večer nechal na četnickou stanici v Lanžhotě odtelefonovat fonogram se zprávou, že zájezd byl odřeknut. Četník, který fonogram přijal, jej také skutečně doručil. Měls vidět, jak bylo ten večer u nás v Lanžhotě veselo. Chlapci radostí, že zůstanou doma, se sešli v hospodě a vypili každý o nějaké to deci lahodného slováckého vínka víc než obvykle. O půlnoci však přijelo auto z Brna a tu se ukázalo, že zájezd odvolán nebyl a výprava již měla být na cestě do Brna. Trvalo pár hodin, než dali dohromady novou skupinu, poněvadž ze staré již někteří nechtěli jet. Tak dojeli do Brna s několikahodinovým zpožděním. No tak vidíš, a teď za to honí mě.“

„A jak to dopadlo u výslechu?“

„Neměli sice proti mně žádné důkazy, ale podezření přece zůstalo, přes všechnu dobrou snahu Krátkého, který protokol upravil v můj prospěch. Víím však, že to nepostačí.“

„Co tedy chceš dělat?“

„Totéž, co jsem chtěl už loni – zmizet.“

Při tom zůstalo. Poněvadž cesta přes Polsko již byla uzavřena, hledal Bartoš jiné východisko. Zbýval jen jediný směr – přes Slovensko

a Maďarsko do Jugoslávie. Mnozí „zasvěcenci“ tvrdili, že je to cesta poměrně snadná, poněvadž v Budapešti se o každého uprchlíka postará francouzský zastupitelský úřad. Ten mu prý vystaví řádné doklady, vydá jízdenku a pošle ho do Francie. Šlo tedy vlastně jen o to dostat se do Budapešti.

Se svým úmyslem se svěřil Bartoš při nejbližší příležitosti mladšímu bratru Josefovi, který byl zaměstnán jako výpravčí v Děvínské Nové Vsi. Ten vypracoval plán útěku přes moravskoslovenské hranice a získal průvodce pro přechod do Maďarska. Vše bylo připraveno. Teď jen zbývalo zmizet z Brna tak, aby nepřítomnost zůstala co nejdéle utajena. I v tom si věděl Bartoš rady. Pomohly mu mandle. Krátký běh, půllitr studeného piva, z toho angína a lékař ho uznal na čtrnáct dní neschopným k výkonu služby.

Jako rodný syn slunného Slovácka byl Bartoš dvorním dodavatelem vína kamarádům na poště. Víno mu dodával jeho přítel Pavel Osíčka, majitel vinných sklepů v Brně. Poněvadž měl Bartoš ještě malou zásobu lahodného moku v bytě, rozhodl se jej před odjezdem prodat. 8. března 1940 se nad jeho pracovním stolem objevila průpovídka neznámého autora:

„Vino husté jako lak má na skladě Babiňák.“ Tak se totiž Bartošovi na poště a později i mezi vojáky všeobecně říkalo. „Kupujte, nebude!“

Nikdo z přátel netušil, že to je skutečně poslední víno, které jim Babiňák dodal.

Ještě téhož dne odjel Bartoš z Brna domů do Lanžhota. Bylo nutné uvědomit otce o připravovaném záměru. K rozhovoru došlo na zápraží hned po příjezdu.

„Víte, tati, měl jsem nějaké nedorozumění v úřadě a na četnické stanici. Snad by bylo nejrozmumnější, abych šel také ven. Když se do Francie dostali jiní, tak to také dokážu. Samotnému se mi ovšem nechce. Co abyste se mnou pustil Frantu nebo Jožu?“

Starý Bartoš se překvapeně podíval na svého nejstaršího syna.

„Na, sakra, tož díme teda dom. O tem si mosíme porozprávát. Ufám, to nebude tak lahké a čuj, co bude potom se mnú? Alebo říkáš Joža alebo Franta, že ich sebú vezmeš, ptal ses ich?“

„Joži ne, ale s Frantou jsme se dohodli už loni v létě, když jsme zkoušeli cestu do Polska. Zrovna teď má mít dovolenou, takže se to hodí. Joža zůstane na Slovensku, a vy už jste starý, co se vám může stát? Ovšem, musíte zanechat roznášení těch letáků, co vám vozí Joža ze Slovenska.“

„Na, ale poslouchaj, a co ti řekne frajírka?“

„Domluvili jsme se, že na mě počká. Myslím, že za dva roky bude konec. Přece ti, co odešli dřív, také měli rodiny nebo snoubenky a všechny uznaly povinnost odejít v takových případech za hranice.“

„A tak teda, keď ináč nedáš, tož di, ale na teho najmladšího daj pozor!“

Tím byla rozmluva ukončena. Franta byl telegraficky povolán ze Vsetína, kde v té době pracoval, pod záminkou, že matka je nemocná. Přijel příští den. Pravděpodobně už sám o možnosti útěku uvažoval, poněvadž hned navrhl, že by šli s sebou také dva kamarádi, Jan Fojtík a Jaroslav Klvaňa, oba z Lanžhota. Všichni čtyři se hned sešli k poradě a projednali podrobnosti útěku. Byl stanoven na příští den, na 10. března 1940.

Mladí muži strávili poslední noc pod rodnou střechou. Nikdo z nich nevěděl, jak dobrodružství, pro které se společně rozhodli, skončí.

DO BUDAPEŠTI

Loučení bylo krátké. Matka ani nevěděla, že jí dva synové odjíždějí do ciziny. Odcházela spát v domnění, že se vracejí na místa svého působení. S otcem vyšli na zápraží.

„Tati, nebojte se o nás, však my se vrátíme,“ podával Antoš otci ruku a silně mu ji stiskl.

„No, já sa nebojím, ale vy sa nedajte a na šťastnú shledanú,“ byla poslední slova starého Bartoše. Stál před domem a díval se za všemi čtyřmi odcházejícími, dokud mu nezmizeli ve tmě. Netušil tenkrát, jak brzy se s oběma syny sejde.

Zasněženou silnicí šel čtyřlístek slováckých chlapců k malému lanžhotskému nádraží. Nedoprovázeli je ani kamarádi ani písničky, jak tomu bývalo dříve zvykem, když lanžhotští hoši odcházeli na vojnu. Šli sami a v duchu jako by slyšeli známou slováckou píseň:

*„S Pánembohem, kamarádi, kteří ste ma měli rádi,
s Pánembohem, synu můj, s Pánembohem mašíruj,
s Pánembohem, má matičko, s Pánembohem frajárečko,
s Pánembohem, kamarád, vrat' sa z vojny, vrat' sa, vrat'!“*

Temná silueta nádražní budovy a volání posunovačů je vrátily do skutečnosti. Podle úmluvy šel na nádraží nejprve Fojtík, aby zjistil, zda výpravčí Maruška, který byl do plánu zasvěcen, připravil vše pro nástup do nákladního vlaku již ve stanici. Dlouho se nevracel. Teprve po hodině netrpělivého čekání ostatních se konečně objevil a vyprávěl:

„Tak, hoši, tady to nepůjde. Maruška je hlídáný a u mne Němci zjišťovali, kdo jsem, co tam dělám a proč vůbec nespím. Řekl jsem jim, že jedu mistrovi do Brna pro kůži a čekám na ranní vlak. Teprve když si ověřili moji totožnost prostřednictvím železničářů, tak mě pustili.“

„Z nádraží to tedy nepůjde. Musíme se pokusit přejít Moravu, snad bude ještě zamrzlá,“ rozhodl nejstarší, všemi mlčky uznávaný velitel Antoš.

Vypravili se zpět k Lanžhotu, směrem na Kučovanisko, přes les k řece Moravě, která v těchto místech tvořila hranice mezi Moravou a Slovenskem. Řeka však byla uprostřed toku volná. Nezbyvalo, než se vrátit k nádraží, přiblížit se z druhé strany k trati a čekat na vhodnou příležitost. Ta se naskytla teprve po druhé hodině ranní, kdy byl na nádraží odbavován nákladní vlak do Kút. Přikrčení v temnu noci hoši čekali. Tmou bleskl zelený paprsek světla lampičky výpravčího. Táhlý hvizd lokomotivy, sykot páry, několikrát zabránil kol naprázdno a vlak se rozjízďel. To byl vhodný okamžik. Stačilo několik skoků a zmizeli v temnu brzdářských budek. Vlak pomalu vjížděl na železniční most a za ním – Slovensko. Cesta byla nastoupena – zpět nemožno.

Jen zvolna projížděl vlak desetikilometrovou vzdálenost, která jej dělila od první slovenské stanice Kúty. Nikdo z vlakové čety neměl tušení, že v brzdářských budkách sedí čtyři stateční čeští hoši, jejichž cílem byla Francie. Před vjezdem do Kút vlak zpomalil, až konečně zastavil. Červené světlo – návěstí „stůj!“. Té noci zde zastavovaly všechny nákladní vlaky z Moravy. To proto, že ve stanici konal službu přítel výpravčího Joži Bartoše, který o útěku věděl a zastavením vlaku poskytl hochům možnost vyhnout se slovenské pohraniční stráží v Kútech. Vystoupili a brodíce

se po kolena sněhem obešli Kúty až do Sekul a odtud pokračovali v další cestě vlakem do Bratislavy. To se již nemusili bát, poněvadž kontroly ve vlaku nebyly a ani řeči se nemohli prozradit, neboť zdejší nářečí bylo stejné jako na jižní Moravě. V Bratislavě je již očekával Joža Bartoš, který po noční službě přijel, aby čtveřici dovezl dále do Biskupic u Bratislavy k přednostovi stanice Černému, svému dávnému příteli.

V Biskupicích přijal mladíky starší pán. Představil jim svého syna, který je měl převést přes slovensko-maďarské hranice. Když se setmělo, vyrazili. Rozmoklý sníh a bláto činily chůzi obtížnou. Mladý průvodce byl zřejmě obeznámen s rozestavením pohraničních hlídek. Šel jistě a bez rozpaků temnou nocí. V dáli za polem se objevila světélka nějaké osady. Byl to Štvrtok na Ostrove. To bylo směrem, kterým se skupina musila dát. Průvodce se se všemi srdečně rozloučil a přál jim na další cestě mnoho zdaru.

Od této chvíle byli hoši odkázáni sami na sebe. Byli sice ještě na území bývalého ČSR, ale v té době zde byli pány Maďaři. Neznámým krajem mohli jít jen zvolna kupředu. Smysly všech čtyř byly ve střehu. Hrozilo nebezpečí, že je potká maďarský četník, a takovému setkání se museli stůj co stůj vyhnout. Teprve ke čtvrté hodině ranní dorazili do stanice Velký Lég. Promrzlí a hladoví našli úkryt ve stohu slámy poblíž nádraží. Přestože se jim oči zavíraly, nebylo na spánek ani pomýšlení. V půl šesté začalo na východě pomalu svítat. Byl čas jít na nádraží. Čekárna byla jen skrovně osvětlena malou lampičkou. V jejím svitu prohlížel Bartoš jízdní řád. Potom šel k okénku pokladny a žádal čtyři jízdenky do Budapešti. Uměl maďarsky právě jen tolik, kolik potřeboval k pronesení této jednoduché věty. A to byl kámen úrazu. Pokladník se ho ptal, na které nádraží v Budapešti jedou. Tolik už žádný z nich maďarsky neuměl. Pokladník svoji otázku opakoval, a když viděl, že mu nerozumějí, odpovídal slovensky:

„No dobre, dobre,“ a vydal jim čtyři jízdenky do Budapešti. Hoši si oddychli a posadili se na lavici. Minuty se jen zvolna vlekly. Čekárna se pomalu plnila cestujícími, kteří všichni čekali na vlak do Budapešti. Bartoš je se zájmem pozoroval. Náhle se však otevřely dveře a v nich se objevili dva maďarští četníci se známými kohoutími péry za klobouky. Za nimi vstoupil výpravčí a mlčky ukázal na mladou čtveřici. Jeden

z četníků přistoupil a bez dlouhého vyptávání je vyzval, aby šli s nimi na četnickou stanici. Tam teprve začal výslech. Poněvadž to nešlo maďarsky, spustil četník slovensky:

„Kde máte osobné preukazy? Kam idete? Ako ste sa sem dostali?“ To byly otázky, na které nemohli uspokojivě odpovědět. Bartoš však přece neztratil rozvahu a vyprávěl, že jsou na cestě do Paříže, kde chtějí studovat.

„Tak do Paříža máte namierené? A to len tak, bez batožiny? Kolko máte peňazí?“ vyzvídal četník dále.

„Všehovšudy osmdesát pengő,“ odpověděl Bartoš, který v duchu rychle přepočítal celou skrovnou hotovost svou i svých svěřenců.

„Zaplatíte tedy dvadcat peng pokúty za nedovolené prekročenie hraníc,“ rozhodl četník. „A aby vás už nikto nezastavil, zavezie vás kolega až do Budapešti, keď mu zaplatíte cestovné,“ navrhoval veľkoryse.

S tím všichni souhlasili. Bylo sice škoda těch několika pengő, které jízdenka do Budapešti a zpět stála, ale nebylo jiného východiska. Poněvadž do odjezdu vlaku zbývalo ještě několik hodin a hladové žaludky se hlásily o své, odešli všichni i s četníkem, který je měl doprovodit do Budapešti, do místního hostince. Každý si poručil po dvou maďarských guláších, a protože se po jejich požití dostavila žízeň, objednali ještě pro každého litr vína. Tím se jejich peněžní hotovost opět značně scvrkla. V přátelské zábavě čas čekání rychle uběhl a všichni se museli vypravit na nádraží. Tentokrát již bez obav nastoupili do vlaku a ten se rozjel maďarskou pustou. Před pátou hodinou se objevily v dáli obrysy budapeštských věží. Vlak zastavil a mladí cestovatelé se rázem octli uprostřed veľkoměstského nádražního ruchu. Každý spěchal, aby byl co nejdříve venku, jen čtyři slováctí chlapci se tu pohybovali jako v jiném světě. Žádný z nich dosud nic podobného neviděl. Nevěděli, kam se dříve podívat. Když se konečně trochu vzpomatovali a ohlédli se po svém průvodci v uniformě, shledali, že ten zatím zmizel.

„Měl bys ho najít,“ radil Fojtík Bartošovi.

„Najít, ale kde, když je tady takový Babylón,“ ptal se Bartoš a bezradně se rozhlížel na všechny strany.

„Přece zde nemůžeme zůstat. Maďarsky neumíme a na francouzský konzulát bychom se nedostali.“

„To je pravda,“ uznal Bartoš a nezbývalo mu, než aby se jako vedoucí šel po zmizelém četníkovi poohlédnout. „Tak tady na mě počkejte, pokusím se ho najít.“ A s těmito slovy odešel.

Trvalo to hezkou chvílí, než četníka objevil ve dvoraně. Ten, jen Bartoše zahlédl, hned spustil: „Vy jste ještě tady?“

„Ano, já vás hledám. Čekáme, že nás zavedete na konzulát.“

„Dobře, půjdeme tedy,“ odpověděl maďarský strážce zákona se špatně utajovanou zlostí.

Bartoš se vrátil pro kamarády, kteří již byli netrpěliví, proč tak dlouho nejde. A vyrazili. Četník je vedl budapeštskými ulicemi. Byl to pro ně zase nový svět. Svět, který dosud neznali. Za jedním výkladem zahlédl Fojtík vajíčka. Než se ostatní vzpamatovali, zmizel v obchodě. Teprve tam si uvědomil, že vlastně maďarsky neumí ani slovo. Přesto za chvíli vyšel s vajíčky, zabalenými v sáčku. Když se ho ostatní tázali, jak se domluvil, zasmál se a odpověděl:

„Když nerozuměli, co chci, vzpomněl jsem si na slepici, udělal ko-ko-ko-ko-dák a hned porozuměli.“

Konečně se malý průvod zastavil před rozsáhlou budovou, obehnanou vysokou zdí. Dovnitř byl vchod železnou branou, pobitou ocelovým plechem. Nade zdí byla vidět pouze červená krytina střechy. U brány přecházel maďarský voják na stráží sem a tam. Podivný konzulát. Celá soustava budov byla podobná spíše hradu a působila tísnivým dojmem. Brána se otevřela a objevil se četník. Hoši si dosud neuvědomili, že stojí před prahem věznice. Pověstný Tolonczház jim nabídl své pohostinství. Brána zapadla za čtyřmi novými „hosty“.

ZA MŘÍŽEMI

Prostředí, ve kterém se tak nenadále ocitli, bylo nevlídné. Prostranný dvůr, obestavěný cihlovými budovami, bez jakékoliv vnější okrasy. Četník je uvedl do přízemí jedné z budov a vstoupil s nimi do kanceláře. Tam sedělo několik mužů v uniformách. Vyměnili si s průvodcem několik maďarských vět, kterým hoši nerozuměli. Četník, který je doprovázel až z Velkého Légu, nařídil slovensky:

„Tak, mládenci, všetko z vreciek von!“

Hoši se na sebe podívali. Nelíbilo se jim to, ale nebylo vyhnutí.

Začali vyndávat obsah svých kapes na dlouhý stůl: peníze, hodinky, cigarety, zapalovače, sirky, papíry a další drobnosti. Přitom se Bartošovi v nestřeženém okamžiku podařilo ukrýt nuž. Jeden z maďarských četníků všechno sepsal, zabalil do sáčků a uložil na dlouhou polici, kde podobných sáčků bylo již mnoho. Po takto provedené „inventuře“ je jeden z přítomných doprovodil do malé místnosti, která postrádala jakýkoliv nábytek. Byla úplně prázdná, jen malým, zamřížovaným okénkem byl výhled na dvůr. Tam se s nimi rozloučil průvodce z Velkého Légu. Privil:

„Tu počkáte, než si pre vás pán konzul pošle.“

Dveře se zavřely a zvenčí někdo otočil klíčem v zámku.

„Kamarádi, to se mi nelíbí,“ zasmušil se Bartoš. „Proč nás tady zavírají, když pro nás pošlou?“

„Však jsi slyšel toho policajta, to proto, aby nás tady někde neviděli Němci,“ prohlásil optimisticky Fojtík a pokračoval: „Doufám, že nás tady v té díře nenechají déle než dvě hodiny.“

Všichni čtyři se začali procházet malou místností. Dělal si plány do budoucna. Dosud nikdo z nich netušil, co je zde čeká. Minuty zvolna mýjely a hoši začínali být netrpěliví.

„Tak se mi zdá, že na nás zapomněli,“ navazoval přetrženou nit hororu mladší Bartoš. „Už jsme tady nejméně dvě hodiny a stále nikdo nejde. Mám jen obavy, abychom nebyli v lochu,“ shrnul výsledek svých úvah a díval se zpytavě po tvářích svých společníků.

„Bráško, musíš být trpělivý. Konečně, můžeme se přesvědčit. Počkáme ještě půl hodiny, a když nikdo nepřijde, tak ty dveře prostě vyrazíme,“ kasal se Bartoš senior a ramenem zkoušel pevnost dřevěné překážky, která je dělila od chodby.

Půl hodiny uplynulo. Očekávaný pan konzul se neobjevil. A tu se Bartoš, aby neztratil autoritu v očích svých společníků, prudce rozběhl a do dveří kopl. Nic. Ani se nepohnuly. Zkoušel to tedy pěstmi. Konečně někdo přicházel. V zámku se otočil klíč a dveře se zvolna otevřely. Objevil se jeden ze zamračených strážců. Než se mladý výtržník vzpamatoval, dostal facku, po které se zarazil teprve o protější zeď. Dveře znovu práskly a zámek zaskřípěl.

„Jo, tak teď to vidíš, pořád jsi nevěřil, že tě dali do basy. Tady máš od konzula pozdrav,“ zasmál se Klvaňa, ale tak nějak nejistě.

Bartoš se zvedl, jadrně, po slovácku zaklel a pomalu se začal smířovat s tím, že se místo na konzulátě octli za mřížemi. To rázem měnilo celou situaci, která se ještě před několika hodinami zdála být tak příznivá. Utvrdila je v tom špinavá teplá voda, která podle vězeňského jídelního lístku byla kmínovou polévkou. Dostali ji k večeři ve starých vojenských šálcích. Hlad byl a bylo také nutné zachovat se při síle pro příští dny. Proto zavřeli oči a přes odporný zápach tekutinu vypili.

„No, kuchaře tady nemají zrovna nejlepší,“ poznamenal ironicky mladší Bartoš, kterému se z té dobroty zvedal žaludek.

Po večeři pro ně dozorce přišel a převedl je chodbou do společné místnosti, kde se již shromáždil „výkvět“ budapeštské společnosti – zloději a zlodějčkové, podvodníci, falešní hráči, pasáci pouličních holek a jiní příslušníci této kasty „spodních deseti tisíc“. Převládala maďarština. Náhle však ke sluchu našich hochů zalétlo několik českých slov. Oči všech čtyř hledaly muže, který je pronesl. V koutě stála skupinka několika mladých mužů, kteří mezi sebou mluvili česky a slovensky. Přistoupili k nim a hned se hlásili jako krajané.

„Kdo vy jste?“ navazoval rozhovor Bartoš a tahal za cíp kabátu staršího Slováka, který, nedávaje se rušit z vyprávění svého příběhu, pokračoval:

„Bol som tady v Tolonczházu zavretý a robil som jim sabogazdu (tlu- močníka). Pred deseti dňama ma vyrúcali na rumunské hranice. Balo sňahu po kolena. Zastal som ležat a Rumuni ma chytili. Vytrískali mi zlaté zuby a hnali nazad do Maďarska. Maďari ma sobrali na strážnicu, a ak som rozmrzal, odvedli ma sem. Teraz zas budem neskolký čas sabogazdit. Na jutro nás všetkých dajú k ostatným. Sú tam Češi i Slováci dohromady ve dvoch svetnicách, tam už bude dobre,“ uzavíral své vyprávění Slováka, svlékl si kabát a připravoval se k spánku. To bylo znamení také pro ostatní, aby si vybrali každý své místo na zemi a následovali jeho příkladu. Čtyři lavice, které zde byly jediným vybavením, již byly obsazeny Maďary.

I když Bartoš a jeho kamarádi byli unavení, spánek nepřicházel. Tisíce myšlenek tvořily pestrý kaleidoskop v myslech všech a stovky otázek, týkajících se budoucnosti, zůstávaly nezodpovězeny. Jedno však věděli

všichni čtyři určitě – ať se děje co děje, gestapo je nesmí dostat. Mají-li zemřít, zemřou raději zde nebo kdekoliv jinde, jen ne doma ve spárech gestapa. Byla to noc plná neklidu, noc dlouhá, téměř nekonečná a první paprsky rodícího se dne je zastihly v horečnatém spánku.

Ráno po snídani – shodné s včerejší večeří – odvedli všechny do společné umývárny. Tam je ostříhali a roztrídili do jednotlivých vězeňských oddělení. Všichni Češi a Slováci se dostali na „dvojku“. Ta společně s jedničkou, která byla na protější straně chodby, byla jakousi „česko-slovenskou kolonií“ v Tolonczházu. Dostali se mezi své krajany a ti je přijali velmi radostně. První se jich ujal velitel světnice, poručík letectva Vladimír Kubíček (*později padl jako bombardovací pilot čs. 311. perutě RAF*). Vtom se přihnal k Bartošovi bývalý spolužák z břevlavskeho gymnázia, poručík Pavel Hromek z Prušánek, a volal:

„Nazdar, starý kamarádku, to su rád, že ta tady vidím. Už sem měl strach, že žádný z Podlužá do odboja neide. A kdo sú ti ostatní?“ ptal se a tiskl všem po řadě ruce.

Bartoš mu je představil: „To sú Lanžhočané – bratr Franta, Jan Fojtík a Jaroň Klvaňa. No, zaplat Pánbů, že mňa vítáš, ale nelúbí sa mi, že je to tady. A jak teba chytili?“

Hromek vyprávěl své osudy. Po něm pak Bartoš. Z rozhovoru je vytrhl poručík Kubíček a vedl na místo, které mělo být od dnešního dne jejich bydlištěm. Bylo to v rohu světnice, v samotné blízkosti malé místnůstky, která bývá označena dvěma nulami. Nebylo to bydlení právě nejpříjemnější a Kubíček je ujistil, že jakmile přijde nový „přírůstek“, přestěhují se na lepší místo. Současně je poučil o zdejších zvycích, právech a povinnostech.

„Jsou tu lidé, kteří se nechali zavřít úmyslně, aby mohli vyzvědět jména zatčených a potom je ohlásit gestapu. Před těmi si dejte pozor a zbytečně nemluvejte. Poznáte je velmi brzy. Co se týče cigaret, máte-li nějaké, tedy se s námi rozdělíte, nemáte-li, nebudete kouřit. Záleží na vás, abyste si udělali z kusu dřeva lžici a také špičku na cigarety. Dřevo najdete na dvoře, až půjdeme na sétu (*šejtu – vězeňskou procházku*). Ale pozor, aby vás při tom některý z vězeňských dozorců neviděl. Na vězeňském dvoře se dá také leccos koupit. Opatřují to ‚staří mazáci‘, kteří chodí ven na nákupy nebo na práci. Běžným platidlem jsou součástky

oděvů nebo prádla. Za ty můžete dostat cigarety, tabák, chleba a jiné věci, které od vězeňské správy nedostáváme. Dobře si to zapamatujte, vyhnete se tím různým nepříjemnostem," skončil Kubíček svůj informativní výklad.

Vězeňský život byl jednotvárný. Dny ubíhaly a Bartoš se svými přáteli stále „bydlel“ na starém místě, přestože nových obyvatel světnice již přišlo několik. Když nepomohlo ústní dožadování se lepšího místa, vyřešili věc po slovácku. Prostě se se slavným velitelem světnice poprali a vyhráli. Doslovně si tedy své „místo na slunci“ vybojovali. Jak přibývalo dnů strávených mezi čtyřmi stěnami dvojky, ubývalo prádla a součástek oděvů. Nejdříve Bartoš vyměnil svetr za chleba a cigarety, potom Klvaňa dospěl k názoru, že mu jedny kalhoty postačí, a následoval příkladu svého „pána a velitele“. Po třetí výměně, kdy Bartoš junior získal svetr za svetr a nádavkem ještě balíček tabáku, zjistili najednou jeho druhové, že nový svetr je bohatým semeništěm vši, o něž se podělili stejně svorně jako o získaný tabák.

V takovém prostředí a za takových poměrů se sen o krásné slunné Francii zvolna rozplýval. Někteří z nynějších kamarádů byli na dvojce tři, jiní i pět měsíců. Kdy se odtud kdo dostane, nevěděli. Nezbyvalo nic jiného, než nezoufat a věřit, že jednou přijde den...

CESTA ZPÁTKY

A přišel. Již začátkem dubna začaly prosakovat zprávy, že všechny Čechy a Slováky převezou zpět na slovenské hranice a odevzdají je slovenským úřadům. Na vězeňské černé burze rázem stoupl kurz map, které byly do věznice propašovány. Každý se snažil nějakou získat, aby si předem mohl vypracovat nový plán útěku ze slovenských hranic přes Maďarsko do Jugoslávie. Zprávy o připravovaném zpátečním postrku na slovenské hranice byly jednoho dne potvrzeny spojkou mezi českým ilegálním hnutím v Maďarsku, které spolupracovalo s francouzským konzulátem v Budapešti, a vězni v Tolonczházu. Spojkou byl krajan, který žil v Maďarsku a pro svou znalost francouzštiny byl ve službách francouzského konzulátu. Ten také doručil do věznice potají peníze a odevzdal je veliteli

světnice, poručíku Kubíčkoví. Peníze byly rozděleny mezi „mužstvo“, každý dostal osm pengő. To stačilo na zakoupení jízdenky do Budapešti z některé stanice ve slovenském pohraničí.

Napětí mezi vězni den ode dne vzrůstalo. Vyvrcholilo 9. dubna, kdy dozorcí vyvolávali jména českých a slovenských vězňů, jména kamarádů, kteří měli příští den nastoupit neslavnou zpáteční cestu do vlasti. Byl mezi nimi Pavel Hromek, Vladimír Kubíček, letec Josef Bryks, Václav Majer (pozdější ministr výživy) a mnozí další. Na Bartošovu skupinu nedošlo.

Příští den nastalo loučení. Přišel Hromek a s úsměvem podával Bartošovi ruku.

„Antošu, nedívej sa tak smutně, mně sa také zdálo, že sa odtato nedostanu, a vidíš, už je to tady. Dyt mňa také zavřeli spíš, tak mňa mosá aj spíš pustit. Doví, esli zajtra nejedete za nama. Vyprávja sa, že všeci Češi aj Slováci pujdú. Abysme sa enom šťastně zešli v tej Francii. A buď sbohem, kamarádku.“

„Šak víš, že nejsu smutný, keď ty ideš preč, ale proto, že naša parta doví jak dlúho tu ostane,“ povzdechł si Bartoš a srdečně tiskl kamarádovu nabízenou pravici.

To již přicházeli maďarští dozorcí a pohlavky a kopanci vyháněli ty, kteří měli odjet a stále se nemohli s kamarády rozloučit. Poslední vyšli na chodbu a dveře se opět zavřely. Ti, kdo zůstali, se v duchu tázali sami sebe – a kdy my? Někteří z nich, mezi nimi také Bartoš a jeho tři společníci, nečekali na odpověď dlouho. Po celý den byla dvojka jako po vymření. Nikomu nebylo do řeči. Prostředí, ve kterém žili, je ubíjelo a bralo jim všechnu sebedůvěru. Bartoš se ze všech sil a s vypětím vůle snažil překonat tísnivý pocit a uchovat si jasnou mysl.

Ze zadumání vězně vytrhl příchod dozorce. Zůstal stát u dveří a počal vyvolávat nová jména:

„Cikán, Paneš, Kulhánek, Bartoš Antonín, Klvaňa...“ Řada jmen pokračovala. Příslušníci Bartošovy skupiny se na sebe podívali. V myslích všech vytanula stejná otázka: Rozdělí nás, nebo půjdeme společně? Konečně poslední dvě jména: „...Bartoš František, Fojtík“ je vysvobodila z nervového napětí. Všem čtyřem zářila z očí spokojenost. Parta byla zachráněna a zůstala i tentokrát pohromadě. Ať je čeká cokoliv, budou to lépe snášet společně než každý sám. Nakonec se z úst dozorce ještě

dozvěděli, že budou odvezeni do Sence a tam odevzdáni slovenské pohraniční stráž. Bylo jim povoleno nakoupit ve vězeňské kantýně chleba a škvarky. To byla výhoda. Každý věděl, že cesta vlakem na hranice a útěk zpět, co nejdále od hraniční čáry, si vyžádají vypětí všech sil, a proto se hleděli nasytit a zásobit. Bartošova skupinka se sešla v koutě k válečné poradě.

„Myslím, že nejdůležitější jsou peníze,“ zahájil rozhovor Bartoš. „Musíme jich mít dost, abychom se z hranic, podaří-li se nám utéci, dostali zpět do Budapešti. Kromě toho nám ještě musí zůstat nějaká hotovost na nepředvídané výlohy.“

„To ne,“ odporoval Fojtík, který byl známý svým dobrým apetitem. „Především se musíme dobře najíst, abychom něco vydrželi, a peněz si necháme jen tolik, aby nám vystačily na zakoupení jízdenek do Budapešti.“

Mladší Bartoš s Klvaňou se přidali na Fojtíkovu stranu. Antoš byl přehlasován tři ku jedné, a proto musel ustoupit přesile. Otázka stravy byla vyřešena. Bylo ještě dohodnuto, že si každý koupí deset bochníčků chleba. Z těch každý sní dva během noci a zbývající zůstanou v zásobě pro zpáteční cestu. Tak se také stalo. Po celou noc bylo na „dvojce“ slyšet přežvykování a cítit vůni chleba a škvarků. Nikdo nespál. Když už se chýlilo k ránu, vzpomněl si někdo na písničku na rozloučenou. Bartoš hned spustil svou oblíbenou:

*„Naposled, hoši, jsem tu dnes mezi vámi,
zítra už sami musíte zde být,
než slunko zlaté z červánků rudých vyjde,
my budeme jinde o svém štěstí snít.“*

Do sentimentálního intermezza se vloudil skřípavý zvuk klíče, otáčeného v zámku dveří. Vstoupil dozorce a znovu předčítal jména těch, kteří byli vybráni pro dnešní transport. Na dlouhé loučení nezbyval čas. Pouze přátelský stisk ruky a přání zdaru od těch, kteří ještě zůstávali. Skupina „vyvolených“ vyšla na chodbu a odtud na dvůr. Tady se opět shledali s věcmi, které museli odevzdat při svém příchodu do Tolonczházu. Zdálo se, jako by samotné slunce sdílelo radost odcházejících. Jeho paprsky vesele ozařovaly dubnové jitro. Ranní vzduch se zachvíval klidnou pohodou, nevěda nic o bídě a utrpení jedněch a zločinnosti a bestialitě druhých.

Na nádvoří nastoupilo asi dvacet mladých mužů do trojstupů a v doprovodu dvou ozbrojených strážců vstoupilo do budapeštských ulic. Brána nehostinného Tolonczházu se za nimi zavřela. Cestou na nádraží na sebe poutali pozornost chodců. Jedni se na ně dívali s pohrdáním, druzí vkládali do svých pohledů alespoň špetku lítosti. Žádný z nich nevěděl, že ti mladí hoši jsou čeští a slovenští vlastenci, kteří se nechtěli smířit s německým diktátem a byli odhodláni raději zemřít než žít v nacistickém područí.

Postranní nádražní brankou vstoupili na nástupiště, kde již pro ně byl připraven vyhrazený vagon. Nastoupili a usedli na otlučené dřevěné lavice. Nikomu nebylo do hovoru. Nálada byla stísněná a každý se v duchu zabýval jedinou myšlenkou: Podaří se útěk ze slovenských hranic, nebo všechno to, co jsme až dosud podnikli, bylo marné? Po nekonečném čekání byl vagon připojen za osobní vlak a nastoupil cestu k severu. Kola rachotila přes výhybky a Bartošovi se zdálo, že stále opakují: domů, domů, domů... Za oknem ubíhala jednotvárná maďarská rovina. Každá telegrafní tyč, která se mihla kolem okna, připomínala, že se stále více vzdalují od Budapešti. Po čtvrté hodině vlak zastavil na malém nádraží v Senci.

Zdálo se, že dozorcí, kteří je doprovázeli z Budapešti, byli rádi, že se zbavili své odpovědnosti. Rychle odevzdali celý transport místním strážníkům a odešli do blízkého hostince. Zde při dobrém víně vyčkávali odjezdu vlaku do Budapešti. Zatím místní strážníci odvedli celou skupinu na strážnici a tam jejím členům oznámili, že pro ně přijde vojenská hlídka, ta je odvede na hranice a odevzdá slovenské pohraniční hlídce. Do odchodu zbývalo ještě dost času, a tak Bartoš šeptem udílel poslední pokyny:

„Musíme se za všech okolností pokusit o útěk. Už bude večer a je pravděpodobné, že se nám to podaří. At se octnete kdekoliv, pamatujte, že na severu září Polárka. Uvidíte ji, neboť měsíček dorůstá a noc bude jasná. Obrátíte se tedy zády k ní a půjdete stále k jihu, zpět do Maďarska. Hledte se však držet pohromadě. Kdyby to nešlo, tak tady máte.“ Vytáhl z kapsy tři složené papírky a odevzdal je svým společníkům. Byly to náčrtky zpáteční cesty přes Maďarsko. Podařilo se mu je získat ještě v Tolonczházu. Papírky rychle zmizely v bezpečných úkrytech obleků. Byl nejvyšší čas. Do místnosti vstoupili strážníci a oznámili odchod.

Vyvedou muže za město a teprve tam je odevzdají vojákům. Kráčeli po silnici směrem k Modré. Nedaleko za městem stál selský statek a před ním skupina vojáků. Velitel vojenské hlídky transportované přepočítal a srovnal počet s číslicí na papíře, který mu jeden ze strážníků odevzdal. Počet souhlasil, a proto dal velitel bez dalšího zdržování povel k pochodu. Každým krokem se blížili k hranicím a tím také k osudovému rozhodnutí. Pozorovali po očku okolní krajinu. Po levé straně silnice byla pole, po pravé vinohrady. Zmizí-li v nastávajícím šeru ve vinohradech, budou mít z poloviny vyhráno.

Hraniční čára byla vzdálená již jen několik desítek metrů. Maďarský poddůstojník, mluvící slovensky, dal rozkaz k zastavení. Ač již bylo přítmí, přece bylo vidět ve vzdálenosti asi padesáti metrů obrysy strážní budky pohraniční stráže. K ní měla skupina dojít bez doprovodu. Padesát metrů „země nikoho“. Maďarský velitel dal poslední výstrahu: „Kto by sa pokúsil o návrat na maďarskú pôdu, bude zastrelený. Na to nezabudnite a teraz môžete pochodovať dopredu.“

Dvacet Čechoslováků jako by na chvíli zaváhalo. Rozhodnutí bylo tak blízké a přece tak vzdálené. Všechny rozechvíval zvláštní pocit, pocit dosud nepoznaný. Nebyl to strach. Bylo to něco, co se nedalo slovy přesně vyjádřit. Déle nebylo možno otálet. Mohlo by to vzbudit u Maďarů podezření. Proto kupředu. Bartoš se naposled ohlédl po svých přátelích. Byl nejstarší a na jeho rozvaze a chladnokrevnosti závisel zdar či krach celé akce. Následovaly vteřiny, kdy všechny nervy v těle byly napjaty k prasknutí. Již byli asi v polovině vzdálenosti mezi maďarskou a slovenskou hlídkou. Znenadání se Bartoš odtrhl od ostatních, přeskočil silniční příkop a vběhl do vinohradů. To byl povel pro ostatní. Rázem se celá skupina rozprchla. Každý běžel, co mu nohy stačily. Na silnici bylo slyšet rachot závěrů pušek a volání: „Halt, halt! Stoj, stoj!“

Žádný z prchajících však neuposlechl. Napětí povolilo a všichni se snažili dostat co nejdál z dohledu vojáků a pohraničních strážníků. Divné bylo, že nikdo nevystřelil. Bartoš se ohlížel. Teprve nyní si uvědomil, že běží sám. Jeho první myšlenka patřila bratrovi. Ještě dříve, než se zastavil, uslyšel za sebou dusot nohou a poznal, že je to Franta.

„Kde jsou ostatní?“ ptal se udýchaně, a aniž by vyčkal odpovědi, běžel dále.

„O ty se nestarej, viděl jsem, že utíkali stejným směrem jako my,“ zasípal Franta.

Nebezpečí, že budou chyceni, minulo. Nikdo je nepronásledoval. Tma houstla a cesta se stávala obtížnější. Klopýtali přes hroudy. Nohy se jim chvěly. Ta světla za vinohrady, to je Senec. Blížili se k němu a museli ho obejít se zvýšenou ostražitostí. Přiblížili se k železniční trati a bylo třeba projít podjezdem. Velmi nebezpečný úsek. Nejdříve se na chvíli zastavili a naslouchali, jestli z druhé strany po silnici nikdo nepřichází. V naprostém tichu, které nastalo, by ho museli slyšet. Ale neozval se ani nepatrný šelest. Slyšeli jen svá vlastní srdce, jak prudce bijí a vhnějí krev do spánků. Prošli podjezdem.

„Tady si můžeme chvíli odpočinout,“ navrhl Antoš.

„Možná, že se dočkáme Fojtíka a Klvani.“ Usedli do silničního příkopu. Byli sami dva v neznámém kraji, daleko od domova. Za jejich zády jasným světlem zářila Polárka. Nevěděli, jak dlouho odpočívali. Teprve hluk projíždějícího nákladního vlaku je vyrušil a přivedl zpět do skutečnosti.

„Franto, bude lepší, když půjdeme dále. Chtěl bych do rána dojít aspoň do Galanty. Tam nastoupíme do vlaku a pojedeme zpět do Budapešti.“

„Dobře, půjdeme. Vzpomínáš, že nám kdosi v Tolonczházu říkal, že tady někde u Galanty je nějaká slovenská kolonie? Snad tam Fojtík s Klvaňou taky šli a tam se s nimi setkáme. Tak pojd!“

Šlapali po tmavé silnici a za malou chvíli odbočili do polí. Bylo by nepříjemné setkat se s nějakým maďarským četníkem. Znamenalo by to návrat do vězení a tomu se chtěli vyhnout. Šli téměř celou noc. Při rozednávání před sebou spatřili obrysy nějakých stavení. Podle odhadu by to mohla být Galanta. Bude však lepší si to ověřit. Silnice už pomalu začínala ožívat zemědělskými dělníky, trousícími se na pole. Bartošové si našli vhodný úkryt v blízkém stohu a odtud pozorovali okolí a silnici. Přicházel po ní nějaký muž. Antoš si dodal odvalu a vyšel mu vstříc. Měl štěstí. Byl to dělník – Slovák.

„Slušajtě, bači, že je to Galanta? My tady idem s bratom do Galanty. Môžete nám povedat, ako to tam vypadá?“

„No a čo chcete znat?“

„Rádi bysme věděli, esli sú v čakárně vojáci, lebo tam má byt moj brat, tak bysom scel s nim hovorit.“

„To mosíte do mesta. V čakárni sú len policajti. Včera tady honili nejakých Čechov a dnes je všetko obsadené.“

„No dobre, bači, ďakujem pekne. Hybaj, sused, idem do mesta,“ volal Antoš na bratra a tváril se, jako by skutečně chtěli do města jít. Sotva však jejich informátor zmizel z dohledu, obrátili se zpět.

„Tam tedy nemůžeme. Musíme do Dioseku. To je malá stanice, kde snad hlídka nebude,“ rozhodl Antoš. Vraceli se stejnou cestou, po níž v noci přišli. Najednou se Franta dal do smíchu. Ukazoval rukou na dva, několik set metrů vzdálené, chodce, kteří si vyšlapovali po silnici ke Galantě.

„Podívej se, tam jde Fojtík s Klvaňou a mají zřejmě naspěch!“

Obě dvojice se brzy sešly a nastalo vysvětlování.

„Do Dioseku? Ani nápad, tam nás právě honili vojáci a některé kluky se jim podařilo chytit. Jdeme proto do Galanty. Dobře, že jsme vás pokkali, půjdeme společně,“ radoval se Klvaňa.

„To je pravda, společně půjdeme, ale ne do Galanty. Tam je to ještě horší – vojáci i policie. Musíme den přečkat někde v polích a v noci půjdeme dál do vnitrozemí, tam už snad nádraží nebudou obsazena,“ mírnil Klvaňovu radost Antoš.

„A co kdybychom to zkusili u těch Slováků?“ navrhol po několika krocích Fojtík. „Mají být tady někde u Galanty ve Štefánikově kolonii.“

Opatrně se rozhlíželi po okolí. V dálce za polem viděli několik vesnických domků, částečně krytých skupinkami stromů. Pustili se tím směrem. Čím více se blížili osadě, tím více viděli lidí pracujících na polích. U jednoho pozemku, na kterém pracovalo vesnické děvče, se zastavili. Antoš došel až k ní a slovensky se tázal, kde je Štefánikova kolonie. Děvče ho nejdříve chvíli zpytavě pozorovalo, ale potom ukázalo rukou k vesnici a prohlásilo, že to je Štefánikova kolonie. Taková odpověď rozvázala Antošovi jazyk. Vysvětlil dívce, v jaké situaci se se svými druhy ocitl. Měli hlad a potřebovali se přes den někde schovat. Dívka se nabídla, že je do vesnice zavede. Na samotném okraji vsi vstoupili do úpravného stavení. Děvče tu bylo doma. Nechalo skupinku chvíli stát na dvoře a samo vběhlo do stavení. Za okamžik odtud vyšel starší Slovák a vlídně hochy vybidl, aby šli dál. Ve velké světnici je uvítala starší žena. Nabídla jim snídani a vodu na umytí. Pak museli vyprávět

svůj příběh. Jejich zážitky vzbudily u hostitelů příznivý dojem. Hospodář čtveřici po snídani zavedl na půdu a doporučil, aby si před další cestou řádně odpočinuli. Nemusel je dvakrát vybízet. Natáhli se do vonícího sena a za chvíli všichni usnuli. Prospali celý den a probudili se teprve před večerem. Sešli do světnice, kde již byla na stole připravena bohatá večeře. Po měsíčním pobytu v Tolonczházu si připadali jako v pohádce. Bez velkého pobízení se pustili do jídla. Po jídle se rozloučili se svými dočasnými hostiteli a vydali se na další cestu. Tentokrát do Šaľy nad Váhom. Hospodář je poučil, že na nádraží mají žádat o lístek slovensky. Nebude to nic nápadného, poněvadž v okolí je velmi mnoho Slováků. Šli opět celou noc a teprve za svítání dorazili do Šaľy.

Ještě před obcí se rozdělili na dvě skupinky, aby vzbudili co nejméně pozornosti. Antoš šel s Klvaňou a Franta s Fojtíkem. Každá dvojice dorazila k nádraží z jiné strany. Teprve při nastupování do vlaku si Bartoš povšiml, že Franta s Fojtíkem zde nejsou. Nechtěl nechat mladšího bratra samotného, a proto i s Klvaňou vyskočili z rozjíždějícího se vlaku. Vraceli se na nástupiště a vtom zpozorovali, že ztracená dvojice naskočila do vlaku z druhé strany. Antoš zatal pěst a zahrozil. Když to Franta uviděl, dlouho se nerozmýšlel a spolu s Fojtíkem ve vzdálenosti asi sto metrů od nádraží z vlaku vyskočili. Vrátili se oklikou přes pole a všichni čtyři museli společně čekat na příjezd příštího vlaku. Ten přijel asi za hodinu. Muži se usadili v poloprázdném vagonu a počínali si tak samozřejmě, že jistě nikomu ani na mysl nepřišlo uvádět je do souvislosti s uprchlíky z tolonczhážského transportu. Tentokrát jim cesta do Budapešti utekla velmi rychle.

Již před odchodem z budapešťského vězení se dověděli, kde se mají hlásit, kdyby se jim podařilo utéct a vrátit se do města. Jejich cílem byl dům na Fő utca 23. To bylo shromaždiště, odkud byly větší skupinky ilegálně dopravovány na jugoslávské hranice. V domě bydlil maďarský soukromník s rodinou a vyšší policejní důstojník. Oba byli podplaceni. Staré české přísloví „Pod svícnem bývá tma“ se potvrdilo také v tomto případě.

Když Bartoš a jeho druhové po malém bloudění budapešťskými ulicemi našli označený dům a vstoupili dovnitř, sešli se tu s mnoha kamarády, s nimiž ještě před několika dny sdíleli pohostinství Tolonczházu.

Byl zde Majer, který Maďarům utekl z Košic, ale také Hromek, Kubíček, Bryks, Cikán, Paneš a mnoho jiných. Celkem více než čtyřicet lidí. Všichni byli veselí a šťastní, že se jim útěk zdařil. Nejhorší nebezpečí bylo zažehnáno. Nyní již byli pod neoficiální ochranou francouzského konzulátu. Ten měl zajistit jejich dopravu na jugoslávské hranice. Odjezd byl stanoven na desátou hodinu večerní téhož dne nákladním autem. Měl je doprovázet maďarský průvodce, který se uvolil za předem splatných 200 pengő převést je přes hranice. Každý si již přál, aby měl nevládné Maďarsko za zády. Byla to otázka příštích dvanácti hodin.

KUPŘEDU, KUPŘEDU...

Bedlivému pozorovateli, který by toho večera sledoval ruch v postranní uličce, do které ústil zadní východ z domu na Fő utca 23, by jistě byl nápadný větší počet nájemních osobních aut, která sem v několikaminutových intervalech předjížděla a po krátké zastávce pokračovala v další cestě. V temnu by mohl zahlédnout vždy několik postav, vyběhnuvších z domu a rychle nastupujících do připraveného auta. Do jednoho z nich nastoupil také Bartoš a jeho tři druzi. Řidič nastartoval, zařadil rychlost a vůz se rozjel. Projížděl osvětlenými budapeštskými ulicemi, kypícími večerním ruchem velkoměsta. Neónová světla reklam nočních zábavních podniků a tlumená hudba z tanečních kaváren pronikaly dovnitř vozu.

„To by se to tančilo,“ povzdychl si Antoš. Vzpomněl si přitom na domov, na rodné Slovácko, kde zpěv, hudba a tanec jsou nejživelnějšími projevy ohnivé slovácké krve.

„Já se ti dívím, že můžeš myslet na tancování. Vždyť ještě nemáš ani pořádně vyhojené odřeniny a podlitiny na nohách! Ještě si zavýskni a můžeme jet zpět do Tolonczházu,“ projevoval svůj podiv Fojtík, který se ještě pořád necítil v Maďarsku ve své kůži.

„Držte huby, chlapi, šofér natahuje uši. Myslím, že je mu to divné, že nemluvíme maďarsky,“ napomínal oba mladší Bartoš.

Auto vyjelo z vnitřního města a pokračovalo v cestě předměstskými ulicemi. Brzy za sebou nechalo poslední budapeštské domy. Ve světle reflektorů se třpytil dlouhý pás silnice. Po několika minutách vůz zastavil.

Od blízké telegrafní tyče se odlepil stín a jeho majitel kráčel ke skupince, která mezitím z auta vystoupila.

„Jsi to ty, strýčku Bartoloměji?“ vyzvídal průvodce, který přijel společně s Bartošem a jeho kamarády.

„Ano. Tetička Ilona se už těší na dnešní večer,“ ozvalo se ze stínu.

To byla hesla, kterými byla skupina prověřena. První průvodce odjel a Bartoš s kamarády zůstali ve společnosti průvodce nového. Byl vydán rozkaz: Postupovat rozptýleně za průvodcem podél silnice a chovat se tiše a nenápadně. Ostatně cesta nebyla dlouhá. Ve stínu nedaleké osamělé budovy stálo nákladní auto. Bylo na pohled opuštěné, ale když přišli blíž, zaslechli zevnitř tlumené hlasy. Byly to hlasy krajanů, kteří dům na Fő utca opustili dřív. Nastoupili. V nákladáku se již tísnily asi tři desítky lidí a čekalo se ještě na další. Po půlhodině byla výprava pohromadě. Byly vydány poslední pokyny. Během cesty nesmí nikdo promluvit ani slovo. V případě četnické kontroly platí, že vezeme zboží. Nikdo se nesmí ani pohnout, ani vystoupit, ať se děje, co se děje. Kdyby bylo auto zastaveno vojenskou hlídkou a prohledáváno, každý se musí zachránit na vlastní pěst a snažit se dostat na jugoslávské hranice k Subotici.

Plachta byla stažena a chod motoru dával tušit, že se nákladní vůz vydal na cestu k jihu. Již po několikaminutové jízdě byla v nákladovém prostoru nesnesitelná atmosféra. Benzínové výpary a stálé otřesy působily na některé „cestující“ zhoubně.

„To jsem netušil, že mořskou nemoc může dostat člověk taky z jízdy v obyčejném autě,“ ozval se šepot někde zpod kupy namačkaných těl. Odpovědí bylo jen tlumené hekání a vzdychání postižených.

„Jo, když ses dal na vojnu, tak musíš bojovat. Něco člověk vydržet musí. Za tři hodiny to budeme mít za sebou a potom se můžeš nadýchat čerstvého vzduchu dosyta,“ povzbuzoval klesající mysl spolutrpitele jiný.

„Kristepane, tři hodiny, víš, co to znamená v téhle skákající škatuli?“ hrozil se první.

„To vím, ale je mi to milejší než měsíc v Tolonczházu.“

Náhle auto prudce zabrzdilo. Ustrašeně zmlkli. Z venku byly slyšet tlumené maďarské hlasy. Kontrola. Po několika minutách se vůz znovu

rozjel. Teprve po vystoupení se dozvěděli, že to byl maďarský četník, který za tučné spropitné propustil vůz bez prohlídky. Cesta ubíhala pomalu. Každá minuta se zdála věčností. Ale přece se cestující dočkali konce. Byly asi dvě hodiny po půlnoci, když vůz zastavil. Někdo zvenčí odhrnul plachtu a dovnitř vnikl příval čerstvého vzduchu. Poloomámení a poloušlapaní vystoupili jeden za druhým na silnici. V poli za silničním příkopem měla skupina sraz. Teprve po odjezdu auta se ukázalo, že s ním zmizel i průvodce, který měl uprchlíky převést přes hranice. Co by tady také dělal, vždyť svých dvě stě pengő měl v kapse již v Budapešti. Ve skupině toto zjištění vyvolalo neklid a obavy. Čtyřicet šest zaskočených českých mužů stálo uprostřed noci v neznámém kraji bez rady a bez pomoci.

„Tady zůstat nemůžeme. Před námi jsou jugoslávské hranice, musíme se dostat za ně. Půjdeme stále k jihu, však někam dojdeme,“ promluvil jeden z nich.

Zdálo se, jako by všichni na ta slova čekali. Dodala jim odvahy a rozhodnosti. Po krátké poradě se celá skupina dala na pochod. Šli husím pochodem k blízkému lesíku. Odhadem tušili, že se pohybují asi tři kilometry od hranic. Bylo zapotřebí velké ostražitosti, aby nepadli do rukou maďarských pohraničních hlídek.

Pokračovali pomalu, krok za krokem. Na okraji lesíka se znovu zastavili. Byli před nejhorším úsekem cesty, měli před sebou bažiny. Nová porada. Bylo rozhodnuto jít jeden za druhým ve vzdálenosti asi dvou až tří metrů a vyhledávat pokud možno chodníček mezi bažinami. Vedení se ujal jeden z důstojníků a znovu vyrazili. Místy šli po tvrdé, udusané pašerácké stezce, která se však brzy ztrácela v močále. Nohy se až po kolena bořily do slizkého bahna. Byla to nekonečná cesta, ale museli vydržet. Na východě už začínalo svítat. S pronikajícím světlem se teprve objevilo nebezpečí v plném rozsahu. Mnohdy by stačil chybný krok stranou a člověk by se octl až po krk v bezedném bahně. Tempo pochodu se zvolnilo. U mnohých se začínala projevovat únava z hladu a nevyspání. Šli vpřed jen s vypětím všech sil. V dálce, několik set metrů před nimi, se rýsovala silueta lesa.

„Kamarádi, vydržte, za lesem je Jugoslávie.“ To byla slova, která přišla v pravou chvíli a šla od úst k ústům. Kráčeli namáhavě dál. Mnozí již

padali únavou, ale jejich přátelé jim pomohli znovu na nohy a podpírali je v chůzi. Les byl jejich záchranou, museli se k němu dostat! První postavy už mizely za jeho okrajem. Pomalu docházely další. V jeho stínu usedaly na zem k zaslouženému odpočinku.

Náhle jako by les oživil. Ještě nedošli poslední, když se ozvaly výkřiky: „Stoj! Stoj!“

Ve všech se rázem probudila nová energie. Rozprchli se, jako když do vrabců střílí. Po tom, co prožili, už nikomu nedůvěřovali. Volání se opakovalo: „Stoj! Stoj! Českoslovačka?“

Ti odvážnější se zastavili. To přece nebyl nepřítel, ten by střílel. Z krytu houštiny vystoupil celník. Byl v jugoslávské uniformě a držel pušku připravenou k palbě pro případ, že by to nebyli Čechoslováci. Ale to už se ozvalo několik hlasů současně: „Ano, jsme Čechoslováci, bratře Jihoslovane.“

Nastalo objímání. Celník zapomněl, že je ve službě. V té chvíli byl slovanským bratrem. Z uprchlíků rázem všechna únava spadla. Hned byli všichni čilí, stáli tu s rozzářenými tvářemi a širokými úsměvy. Maďarsko měli za zády, před nimi je Jugoslávie a otevřená cesta do vysněné Francie. Cíle bylo dosaženo. Přicházeli poslední opozdilci a váhavci, kteří přece jen ještě nevěřili a nedovedli pochopit, že je to skutečnost.

Celník je vybídl k odchodu na celnici. Seřadili se do čtyřstupů a pod vedením poručíka Sedláčka nastoupili pochod. Při příchodu na celnici nastalo nové vítání. Velitel pohraniční stráže hned vypravil dva muže do blízké vesnice, aby přinesli potraviny. Vrátili se asi za hodinu, obtěžkáni samými dobrotami. Přinesli vejce, máslo, mléko a chléb. Za několik minut to již na celnici vonělo jako v kuchyni nejlepšího pražského restaurantu. Vyhladovělým a utmáceným poutníkům se sbíhaly sliny v ústech. Potíže však působil nedostatek jídelních příborů. Proto jedni museli čekat, až se druzí najedí. Právě Bartošova skupina měla tu smůlu, že byla mezi čekajícími. Nejvíce trpěl Fojtík, který stále prohlašoval: „Pane Bože, tolik jsem toho vydržel, ale toto už je na mě moc, to už nevydržím.“

„Trp, kozáče, budeš atamanem,“ povzbuzoval ho s úšklebkem mladší Bartoš, kterému mastnota a mléko stékaly po rozesmáté tváři. „Podívej se na mě, jak já to statečně snáším.“

Takovou provokaci si už Fojtík nemohl nechat líbit. Než se mladší Bartoš nadál, měl před sebou prázdný stůl, zatímco jeho plná miska se stala kořistí hladového soka.

Když byly žaludky všech řádně nasyceny, přikročil velitel pohraniční stráže k „úřední části programu“. S každým utečencem byl sepsán protokol, ve kterém musel uvést stručná životní data, odkud přichází a kam jde. U každého úředník uvedl: Jde na práci do Jugoslávie. Sepisování protokolů trvalo až do poledních hodin. Zatím bylo telefonicky vyrozuměno vojenské velitelství v Subotici, aby pro výpravu někoho poslalo jako doprovod. Brzy se dostavil poddůstojník jugoslávské armády, nechal všechny nastoupit do trojstupu a ještě dříve, než se vydali na pochod, muže napomenul, aby při průchodu vesnicemi nemluvili. Zde totiž žili většinou lidé maďarské národnosti. V té době již byl v Jugoslávii patrný také německý vliv. Bylo proto lépe zachovat celou akci, podle možností, v tajnosti.

Subotica je venkovské městečko, na jehož vzhled má silný vliv zemědělské okolí. V kasárnách uvítal Čechoslováky kapitán jugoslávské armády. Krátkým proslovem dodal běžencům nové síly a ujistil je všestrannou podporou jugoslávského obyvatelstva. Po malém občerstvení je doprovodil na nádraží a srdečně se s nimi rozloučil. V doprovodu několika vojáků, kteří byli skupině přiděleni jako průvodci, všichni nastoupili do železničního vozu a odjeli do Záhřebu. Tam je čekalo hned po vystoupení z vlaku milé překvapení. Krajané, žijící v Záhřebu, byli ze Subotice telefonicky zpraveni o jejich příjezdu a čekali na Čechoslováky na nádraží. Odvedli své hosty do blízkého malého hostince a zde pro ně dali připravit bohatou večeři. Když se všichni řádně najedli a poprvé ochutnali lahodné jugoslávské víno, podal jim hostinský, krajan, k podpisu pamětní knihu. Bartoš se svými třemi druhy seděl u malého stolku a se zájmem si prohlížel jednotlivé zápisy. Náhle spočinul jeho zrak na povědomém písmě.

„Franto, podívej se, ať visím, není-li to podpis našeho táty.“ Franta se naklonil ke knize a skutečně: Bartoš Antonín. A vedle něho Šesták Ladislav, Hubička Josef, Trčka Bohuš, samí Lanžhoťané.

„No, už je to tak,“ přesvědčivě vykládal Antoš. „Ten podpis poznám mezi tisíci. Když jsem v septimě ve čtvrtletí rupnul a bál se doma

výprasku, tak jsem se něco natrápil, než jsem tátův podpis nacvičil a zvěčnil na konferenčním lístku," zavzpomínal s úsměvem na epizodku ze studentského života na breclavském gymnáziu.

Kniha kolovala od stolu ke stolu a každý našel mezi podpisy jméno některého ze svých přátel ani tušili, jak je to možné, a co tu dělali. Ač prostředí krajanské hospůdky bylo velmi příjemné, bylo třeba pomýšlet na rozloučení. Neobešlo se to bez mnoha přípitků na šťastnou shledanou s těmi, kteří šli před nimi stejnou cestou, i s hostiteli. Před půlnocí běženci opustili Záhřeb. S písničkou na rtech jeli vstříc novému životu. Měl to být život svobodný, život, ve kterém nebude stát v pozadí stín nacistických koncentráků a gestapáckých šibenic. Osobní vláček projížděl temnou jarní nocí jugoslávskou krajinou. Tenkrát ještě nikdo z jeho pasažérů netušil, že se za několik měsíců stane sesterská půda Jugoslávie dějištěm barbarského přepadu a vražedného boje. Někde daleko vpředu byl Bělehrad. Spatřili jej ráno, ještě před svítáním. Pohled na město rázem zahnal rozespalost. To je tedy ten vytoužený Bělehrad, kam tak často směřovaly jejich myšlenky ještě v dobách nekonečných tolonczházkých dní. Vlak již projížděl předměstskými čtvrtěmi a za několik minut zastavil na hlavním nádraží.

PŘES BĚLEHRAD DO FRANCIE

Z nádraží odcházeli členové celé skupiny po pěti až šesti mužích, vedeni průvodcem, oklikou do připravených ubikací, zřízených pro emigranty, příslušníky slovanských národností. Tady pro ně byla připravena teplá snídaně. Po ní dali někteří po celonoční cestě přednost postelím a odpočinku, jiní, ti hodně zvědaví, se vydali na prohlídku města. Bartoš a jeho kamarádi byli mezi prvními. Měli k tomu důvod.

„Musíme se podívat, nenajdeme-li tady někde tátu a ostatní Lanžhoťany," vysvětloval rozhodnutí k vycházce Antoš.

„To by nám snad nejlépe mohl povědět zdejší kuchař nebo číšníci. Pojdme za nimi," navrhl Franta a po jeho slovech se všichni čtyři hrnuli ke kuchyni. Tam nastal výslech. Jméno si kuchař nepamatoval, ale když mu bratři podrobně popsali podobu svého otce, rázem si vzpomněl.